

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р Борис Тодоров Колев

Национален институт по геофизика, геодезия и география – БАН

върху дисертационния труд на тема:

**„Историческо развитие и териториално разпределение на туризма в Ливан“ -
разработен от АЛИ МУСА ХАРБ, докторант – задочна форма на обучение към
Катедра „География на туризма“ при ГГФ на СУ „Св. Кл. Охридски“,
професионално направление 4.4. Науки за Земята, научна специалност
„География на рекреацията и туризма“**

I. Справка за кандидата:

Докторантът Али Муса Харб е ливански гражданин, роден на 10 август 1964 г. в Бейрут. От септември 1987 до октомври 1993 г. се обучава в Икономическия университет – Варна, и го завършва със степен „магистър“ по международен туризъм. През периода декември 2009 – ноември 2016 г. е докторант – задочна форма на обучение в Катедра „География на туризма“ в ГГФ на СУ „Кл. Охридски“.

Али Харб има богат професионален опит в областта на туризма. Той е заемал редица длъжности в тази сфера в Ливан сред които мениджър на рецепция, контакти с клиенти, участие в създаването и подписването на оферти, договори с туроператори и други дейности.

II. Обща характеристика на дисертационния труд:

Представеният за рецензиране дисертационен труд е в общ обем от 222 страници включително списък с използваната литература (224 литературни източника, от които 31 на кирилица, 58 на латиница и 99 на арабски език). Състои се от: Увод, четири глави и Заключение. Текстовият материал подходящо е допълнен и илюстриран с 34 фигури, 24 таблици и 11 приложения.

В **Увода** докторантът е обосновал актуалността и изследователската теза и е определил обекта, предмета, целта, задачите, методите, ограниченията и трудностите при изследването. При аргументацията на **актуалността** на темата на дисертацията, докторантът обективно е подпомогнат от наличието на богатите и разнообразни природни и антропогенни туристически ресурси на Ливан, чиято днешна територия е сред най-ранно заселените още в древността.

Обект на изследването е териториалната структура и разпределение на туризма в страната.

Предмет на дисертационния труд е извършването на анализи, свързани с разкриване на причините в историческата динамика и териториалното разпределение на туризма, както и оценки на въздействието на специфичните природни, социално-икономически, културно-исторически, геополитически и политически фактори върху този отрасъл на националната икономика на Ливан.

Целта на изследването се заключава в извършването на обективен научен анализ на основните условия и предпоставки за съвременното състояние на ливанския туризъм, както и оценка на сегашното място на този отрасъл на международния туристически пазар. Решаването на формулираните четири изследователски задачи е позволило постигането на зададената цел.

Разработването на дисертацията е основано на две сполучливо подбрани **изследователски хипотези** – „*Ливан се отличава с изключително благоприятна комбинация от туристически ресурси (атракции) които определят естествената му привлекателност и големия потенциал за развитие на разнообразни форми на туризъм*” и втората – „*туристическият потенциал на Ливан бива ограничаван от геополитически фактори, повечето външни за дестинацията, които в определяща степен диктуват стабилността и сигурността на регионално равнище, както и интензитета в развитието на туризма*”.

Четирите глави (една теоретична, една емпирична и две аналитични) на дисертацията представят същността на изследването. В **Заключението** докторантът систематизира констатациите и изводите произтичащи от извършеното изследване. Съгласен съм с тях, сред които се открояват: „*обстоятелствена типологична инвентаризация и оценка на условията и ресурсите за развитието на туризъм...*” и т.н. както и направения „*детайлен анализ и синтез на съвременното състояние на туризма в Ливан...*” и т.н.

Мнението ми е, че тази **структура** осигурява необходимата логическа обвързаност между компонентите на дисертационния труд и способства за постигането на цялостност и завършеност на изводите от проведеното изследване.

Подборът на използваната научна литература и боравенето с библиографския апарат показват обстойното запознаване на докторанта с научните публикации и постижения в областта, която изследва, както и способността му да изразява и аргументира позиция по тях.

III. Оценка на научните и практически резултати на дисертационния труд

Глава I – Теоретико-методологични основи на изследването

В петте подточки или параграфи на тази глава е направен полезен обширен преглед на основните теоретични концепции и подходи на феномена туризъм. Разгледани са основните стимулиращи и ограничаващи или бариерни условия и фактори при този стопански отрасъл.

Глава II – Условия и ресурси за развитие на туризма в Ливан

В седемте параграфа на тази глава са представени и оценени подробно географското положение на страната, природните условия и ресурси, социално-икономическите условия и с особено висока стойност е проследяването на „богатата и древна история на страната, която е причина за голямото и добре съхранено културно-историческо наследство”. В параграф 2.3. е направен обширен анализ на това многовековно и разнообразно наследство, което е сред основните туристически ресурси на Ливан. Представено е и териториалното разположение на най-важните и с най-висока историческа стойност обекти на това наследство. В параграф 2.7. е направен сполучлив SWOT-анализ и оценка на условията и факторите, влияещи върху ливанския туризъм.

Глава III – Историческо развитие на туризма в Ливан

В тази глава и специално в параграф 3.1. са проследени основните исторически етапи в развитието на туризма в страната. Разгледани са главните предпоставки, чието използване би довело до възстановяване и бъдещо развитие на отрасъла. Сред тях докторантът с основание посочва: постигане на вътрешна сигурност и икономическа стабилност, богатите и разнообразни туристически ресурси, кратките разстояния до най-атраktivните обекти, традиционните връзки с другите арабски страни, запазеното традиционно високо равнище на обслужване, запазената, както и новата хотелска и ресторантьорска база и други. Дисертантът показва много добро познаване на тази материя, още повече, че има богат собствен практически опит. Анализирана е досега прилаганата туристическа политика и нейните специфични разновидности в отделните части на страната. Дисертантът е установил, че въпреки не малкото неблагоприятни обстоятелства, главно от геополитическо естество, броят на посетилите Ливан туристи се увеличава, макар и с малко през последните години, и особено след 2009 г.

Глава IV – Съвременно състояние на туризма в Ливан

Тази глава, чрез осем параграфа, е посветена на редица важни проблеми в развитието на туризма на страната. Отначало е направен кратък преглед на основните предлагани туристически услуги. След това е анализирано състоянието на настанителната база на национално и регионално равнище. Тези анализи са ценни и полезни, но не биха имали

голямо значение, ако няма достатъчен брой туристически пристигания, чрез които да бъдат ползвани. Независимо от, все още, критичната регионална геополитическа обстановка, напоследък е налице известно нарастване на броят на туристите посещаващи Ливан. А може би и затова има известно пренасочване на туристически потоци от други съседни държави към тази страна. Този ръст не достига равнището на 2010 г., но на фона на някои несигурни блискоизточни страни, това нарастване е признак за известно повишаване на туристическия интерес към страната. Критично, от авторски позиции не само са посочени, но са и анализирани както тенденциите в тези изменения, така и структурата на тези потоци според страни на произход. Извършен е и кратък анализ на икономическите резултати постигнати в отрасъла, както и тяхната динамика за периода 2008-2012 г. Ценни са някои изводи на докторанта по отношение на конкурентноспособността на ливанския туризъм като се отбелязва нейно известно намаляване и то главно поради геополитическата конюнктура и обстановка. Направени са и сравнения с други арабски страни от региона на Близкия изток и Северна Африка, които показват, че по някои показатели Ливан ги изпреварва (здраве и хигиена; инфраструктура и туристически услуги), докато при други (бизнес-среда; ценова конкурентноспособност и някои други) страната все още изостава. Правилен е и изводът, че трябва да има промени в политиката по териториалното разпределение на туризма и освен столицата Бейрут, би следвало да се стимулира развитието и други регионални туристически центрове.

В **заключението** са представени по същество, накратко, и като обобщение основните получени резултати от проведените изследвания.

IV. Оценка на публикациите по дисертацията

За участието си в процедурата докторантът Али Харб е представил три самостоятелни публикации. Две от тях са на английски език (Harb. A. Mountain Tourism in Lebanon – В: Сб. Доклади от научна конференция „Туризъм в планински територии”, СУ „Св. Кл. Охридски”, 2013 г., под печат, и Harb. A. Impact of war and terrorism on tourism and hospitality sector in Lebanon – Год. СУ ”Св. Кл. Охридски” , ГГФ, кн. 2 География, том. 109, 2016 под печат) и една – на арабски език, чието заглавие на английски е Harb. A. Tourism and the impact of sustainable security...

Според мен, в представените научните публикации фактически е отразена в значителна степен същността на дисертационния труд, както и отделни проблемни моменти, разработвани в него.

V. Оценка на научните и практически резултати и приноси на дисертационния труд

В представения от Али Харб дисертационен труд на тема „**Историческо развитие и териториално разпределение на туризма в Ливан**”, посочените от докторанта научни и научно приложни приноси, са:

1. „*Теоретично изясняване на съвкупността от фактори, зависимости и конкурентноспособността на туристическата дестинация, съобразно различни модели на туристическата система;*

2. *Извършен е обстоятелствен пространствен анализ и синтез на възможностите, състоянието, териториалното разпределение и перспективите за развитие на туризма в Ливан, който би послужил за целите на научната теория и практика;*

3. *Обобщен е опитът в историческото развитие и са изведени основни регионални зависимости в разпространението на туризма, които резултати биха спомогнали за решаване на приложни задачи и оптимизиране цялостната организация на ливанския туризъм”.*

Приемам посочените приноси, но имам един въпрос към първия принос. Какво разбира докторантът под „*различни модели на туристическата система*”? Може би друга национална политика в областта на туризма?

Авторефератът съответства структурно и съдържателно на дисертационния труд.

Така формулираните научни приноси на кандидата са дело на **самостоятелни и целенасочени научни изследвания. Те доразвиват и обогатяват в теоретичен и практичен аспект съществуващото научно познание** в сферата на изследванията на туризма на Ливан и могат да се използват за вземане на научнообосновани решения с оглед подобряване на неговото развитие и териториално разпределение, поради което предлагам дисертационният труд да бъде представен пред съответните компетентни ливански държавни и обществени органи и организации. Това е необходимо и по още една причина. В Ливан все още липсва собствена научна национална школа за изследвания в областта на туризма и тази дисертация би била важен структурен елемент за нейното бъдещо създаване.

VI. Критични бележки и препоръки

При процеса на рецензиране на дисертационния труд се откриха и някои несъществени **пропуски**, които следва да бъдат отбелязани:

- Дисертантът Али Харб е направил и поредица от собствени интервюта с представители на местния туристически бизнес и администрация, което е важен принос, но не ми е ясно защо не го е посочил. А този пропуск е съществен, защото очевидно голяма част от изводите и резултатите е получена и по този начин и на практика сам е подценил тази своя дейност.

- В целта освен „*условията*” е трябвало да се добави и „*фактори*” и „*потенциали*”, още повече, че факторите са включени в параграф 1.2 на Глава Първа (стр. 8).
- На стр. 12 където е посочено, че намаляване на бариерния характер на държавните граници е употребен термина „*пропускливост*”, а е трябвало да се замени с по-правилното „*пропускателен режим*”.
- Би било по-правилно Глава Втора да бъде „Условия, фактори, потенциали и ресурси за развитие на туризма”.

Отбелязаните забележки не са от естество да намалят научните резултати и постижения на докторанта.

Заклучение

Като имам пред вид собствено постигнатите научни резултати в представената дисертация, които смятам, че са значителен принос за развитието на науката за туризма в Ливан и като имам пред вид и натрупания практически опит, което личи и в труда, си позволявам да предложа на членовете на Научното жури да присъдят на АЛИ МУСА ХАРБ образователната и научната степен **ДОКТОР**.

СОФИЯ, 13 януари 2017 г.

РЕЦЕЗЕНТ: проф. д-р БОРИС Т. КОЛЕВ